

As linguas da docencia na Universidade da Coruña e o compromiso coa normalización do galego

XOSÉ RAMÓN FREIXEIRO MATO

Facultade de Filoloxía da Universidade da Coruña

1. Algúns breves datos de partida

As tres universidades galegas declaran nos seus respectivos estatutos que o galego é a súa lingua propia e tamén as tres se comprometen a fomentar, promover ou normalizar o seu uso en todas as actividades que desenvolveren. Porén, en ningún caso a docencia en lingua galega sobrepasa a modesta barreira do vinte ou vinte e moi pouco por cento. E a investigación nesta lingua ocupa porcentaxes sensibelmente inferiores.

Con datos do Plano de organización docente (POD) dos cursos 2003/04, 2004/05 e 2005/06 a Universidade de Santiago de Compostela (USC), á cabeza do Sistema Universitario Galego (SUG) neste tema, impartía en galego, respectivamente, o 17,6%, o 17,21% e o 20,14% da súa docencia. Resulta obvio dicir que o resto se imparte en castelán (arredor dun 80%), pois a presenza doutros idiomas é totalmente residual (non chega ao 3% en ningún caso)¹. Os datos que posuímos do curso 1995/96 danos un escaso 19% de docencia en galego na USC (Rodríguez Neira 1998: 198), o que vén a indicar que en dez anos practicamente a situación non mudou nada. Ou dito con outras palabras, dez anos de política lingüística na USC non conseguiron acrecentar o uso da lingua galega na docencia, que xa andaba polos mesmos parámetros de usos e actitudes na década anterior, aínda que as competencias fosen daquela menores

¹ Véxase unha síntese destes datos en Sanmartín Rei (2007: 62). Para un estudo máis completo sobre a situación do galego na USC pode verse Rodríguez Neira (1998), onde con datos do curso 1995/96 se afirma: «Menos da quinta parte do profesorado (18,9%) explica en galego [...]. O emprego na investigación é máis baixo: traballos de investigación, 5,8% e publicacións, 4,3%» (p. 198).

(Rodríguez Neira e López Martínez 1988). E iso que a USC creou un Servizo de Normalización Lingüística (SNL) modélico dentro do SUG e nese período puxo en marcha un plano de normalización da lingua galega con medidas encamiñadas a incrementar a docencia en galego.

Estes datos da universidade galega máis antiga e significada no ámbito da normalización lingüística contrastan cos que nos ofreceron nestas mesmas V Xornadas sobre Lingua e Usos, Lingua e Docencia Universitaria, e que se poden consultar tamén nestas actas, os responsábeis de política lingüística da Universidade do País Vasco (UPV) e da Universidade Barcelona (UB). Na primeira, a docencia universitaria en éuscaro andaba polo 30% no curso 2003/04, alcanzou o 46% no 2008/09 e calculan superar o 50% en 2010; na UB impártese unha media do 66% da docencia en catalán. Para conseguiren estes resultados constituíu un elemento fundamental o perfil lingüístico das prazas de profesorado: no período 2004-2008 foron 167 as que se convocaron na UPV con perfil en éuscaro, a maioría, en tanto que na UB para todas as prazas se vén exixindo o certificado de catalán, sen que iso impedisese que sexa hoxe a que ten máis profesorado e alumnado estranxeiro de todo o Estado español. E os seus servizos de normalización lingüística non gardan parangón cos das universidades galegas: por exemplo, o da UPV está formado por máis de trinta funcionarios e co persoal eventual e colaborador pode chegar ás sesenta persoas; e o da Universidade de Valencia consta duns 35 funcionarios, alén de persoal bolseiro. Face a estes datos, a USC anda polos cinco funcionarios e a Universidade de Vigo (UDV) funciona só con persoal bolseiro.

Cal é a situación na Universidade da Coruña (UDC)? Canto ao SNL, estivo a funcionar durante moito tempo cunha única funcionaria, a que se uniron no último ano máis dúas persoas aínda en situación eventual, alén dunha directora pertencente ao cadro de persoal docente e investigador (PDI) e, por tanto, con tarefas docentes e investigadoras que atender. Mais interesan sobre todo os datos da docencia en galego: o 6,6% do profesorado emprega só esta lingua e o 2,4% emprégaa maioritariamente, o que suma un total do 9% de uso habitual do galego nas aulas da UDC; o castelán, polo contrario, utilízao sempre o 67,4% e maioritariamente o 20%, isto é, un 87,4% do profesorado da UDC usa habitualmente o castelán nas aulas. Por termos outro dato significativo: cando un alumno ou unha alumna pregunta en galego na aula contesta só en castelán o 25,4% e maioritariamente nesta lingua o 9,6% do profesorado².

² Véxanse estes datos en Álvarez Sousa (2005a: 173-175). Esta obra recolle unha análise cuantitativa exhaustiva dos usos lingüísticos na UDC con datos do ano 2004. Unha síntese deses datos pode verse en Álvarez Sousa (2005b).

2. Primeiras reflexións

Para tirarmos algunhas reflexións dos datos anteriores convén lembrarmos o que di o artigo 5.2 dos Estatutos da UDC, aprobados polo Claustro en 2004 seguindo todas as formalidades democráticas: «A lingua propia da Universidade da Coruña é o galego, que será o seu vehículo normal de expresión. Para a súa normalización fomentará o seu uso en todas as súas actividades». Como neste órgano universitario están representados todos os sectores e sensibilidades que compoñen a UDC, non debe resultar estraño considerarmos que o contido deste artigo, igual que todos os demais, responde á vontade democrática da comunidade universitaria, que en uso da súa autonomía e dentro do marco legal vixente establece o criterio que considera máis conveniente en materia de lingua. E este consiste en declarar o galego como a lingua propia da institución e en se comprometer a convertelo no seu vehículo normal de expresión, fomentando a súa utilización en todas as actividades que levar a cabo. Tamén semella evidente que a docencia é unha destas actividades, se callar a máis importante, e por conseguinte a UDC fica comprometida nos Estatutos a fomentar o uso do galego nas aulas.

A día de hoxe ese uso é mínimo, un 9% do total, e non garda correspondencia nin co feito de ser a lingua propia nin tampouco coas competencias en galego de alumnado e profesorado, nin tan sequera cos usos lingüísticos declarados fóra da aula de ambos os colectivos implicados, segundo recolle a análise sociolingüística de Álvarez Sousa (2005a e 2005b). Como lóxica consecuencia desta situación, aquelas persoas que sinceramente defendesen unha Galiza bilingüe e unha UDC bilingüe deberían ser as primeiras, por coherencia, en reivindicaren unha política lingüística tendente á procura do equilibrio no uso das dúas linguas na docencia. No entanto, as súas demandas semellan ir en sentido contrario.

Dentro do SUG a UDC ofrece peores datos que as outras dúas universidades neste ámbito da docencia, ao estar máis da metade porcentual por debaixo da USC³. Os factores que explicarían este feito diferencial da UDC a respecto das outras dúas universidades galegas poden ser os seguintes: o grande peso que teñen na UDC as áreas tecnolóxicas, onde o galego tivo tradicionalmente escasa ou nula presenza e aínda hoxe carece de prestixio; a porcentaxe relativamente alta de profesorado que veu de fóra da Comunidade Autónoma; a política hostil cara ao galego do Goberno municipal durante máis de dúas décadas; a ausencia de política de normalización

³ En relación coa UPV e coa UB a distancia increméntase dunha maneira radical: do 9% pásase ao 46% na UPV e ao 66% na UB.

durante os primeiros anos de existencia da UDC e tamén a despreocupación da Xunta pola normalización lingüística das universidades; e, en definitiva, a existencia de maiores facilidades para o castelán ou a percepción de esta lingua ofrecer máis oportunidades e mesmo comodidades (máis seguranza no seu uso por inercias e hábitos adquiridos, máis material bibliográfico ou audiovisual, crenza en maiores oportunidades de traballo etc.).

Neste punto convén facermos unha consideración, válida tamén para outros moitos sectores sociais: o feito de que profesorado e alumnado galegofalantes pasen ao uso do castelán dentro das aulas non implica necesariamente desafecto ou menosprezo do galego. Máis ben semella confirmar esa percepción de o español se presentar como a lingua menos problematizada e, en resumo, máis práctica e rendíbel. Non se debe presupor tanto unha libre decisión de abandono da lingua habitual á porta das aulas como unha decisión inducida e condicionada polas circunstancias que historicamente envolveron o uso das linguas na docencia universitaria. Acudindo a un símil, sería como se se pretendese explicar o éxodo producido na Galiza do século XX desde o mundo rural ao urbano⁴ por unha perda de estima pola aldea e pola casa onde unha persoa naceu e morou os anos primeiros da súa vida, para pasar a sentir un maior afecto ou querenza por un medio urbano nun principio descoñecido e hostil. A xente mudou a aldea pola cidade (ou mesmo por Bos Aires, Xenebra ou Hamburgo) porque nesta existían máis oportunidades para traballar e gañar un salario, para educar e abrir posibilidades dun futuro mellor para os fillos e fillas, para recibir atención sanitaria etc. Igualmente, moita xente (e entre ela tamén parte do profesorado e do alumnado universitario) mudou do galego para o castelán por percibir que nesta lingua as oportunidades e os beneficios eran maiores; isto é, por intuír que desa forma estaba a facer o que socialmente se consideraba o correcto. Con outras palabras: por nadar a favor da corrente. Non por unha libre decisión baseada en razóns afectivo-persoais.

Por tanto, se quixermos que a xente poida exercer libremente as súas opcións lingüísticas, deberemos dotar ambos os idiomas dos mesmos ou parecidos instrumentos e oportunidades, e facermos previamente o esforzo necesario para que aquela lingua que estivo durante séculos marxinaada e afastada do ámbito formal e culto poida recuperar o terreo perdido. Non podemos xuntar unha persoa doente e unha sa e

⁴ De case os 200 000 habitantes que en 1900 vivían no medio urbano pasouse a case un millón en 1991 (véxase Rei-Doval 2007: 28). Este feito contribúe tamén a explicar a desgaleguización producida no século pasado, pois se o rural foi o medio natural en que historicamente viviu o galego, o medio urbano foise facendo co paso do tempo cada vez máis propicio ao castelán.

pórmolas a competir nunha pretensa situación de igualdade. Primeiro haberá que devolverlle a saúde á enferma cuns cuidados e medidas que a sa, para fortuna súa, non precisa. E isto é especialmente evidente no ámbito universitario galego, onde a lingua propia tivo sempre, até hai ben pouco, as portas fechadas, pois desde a creación da USC, hai máis de cinco séculos, as linguas da docencia foron primeiro o latín e o castelán, logo só o castelán e nunca o galego. Após ese longo período de 500 anos de marxinación universitaria, non se merece o galego un plus de compensación? Non existe unha débeda histórica coa lingua do país que estivo fóra das aulas en períodos en que era falada case polo 100% da poboación? De non ser así, a que vén denominármola estatutariamente lingua propia da institución?

3. O compromiso lingüístico da UDC

Son algunhas das consideracións anteriores as que explican a necesidade de as universidades galegas, e máis en concreto a UDC, se comprometeren coa normalización do galego, especialmente no ámbito da docencia. E fálase de normalización do galego e non do castelán, pois é o primeiro o que está nunha situación de anormalidade ao non alcanzar nin o 10% de presenza na docencia a pesar de ser declarado como lingua propia da institución. Ou resulta que a lingua que ocupa arredor do 90% da docencia e que é social e historicamente dominante tamén precisa da súa normalización? O castelán fálase máis dentro da aula do que fóra dela.

Alén do compromiso democraticamente adquirido pola UDC nos seus Estatutos, xa referido anteriormente, no ano 2005 aprobou sen votos en contra un Regulamento de usos da lingua galega que pretende garantir o dereito a utilizar esta lingua en todos os ámbitos da actividade universitaria e regular o seu uso institucional. Tamén a UDC aprobou un Estatuto do estudantado que no seu artigo 23.2 di: «Os estudantes terán o dereito a que a Universidade se dirixa, en todos os niveis e relacións, en galego, así como á recepción da actividade docente, sen prexuízo dos dereitos de terceiros». E a finais de 2006, após un proceso longo de debate e reflexión, canalizado a través dunha comisión representativa dos diferentes sectores e sensibilidades nomeada polo Consello de Goberno en abril de 2005, este mesmo órgano aprobou, tamén sen ningún voto en contra, un Plano de normalización lingüística (PNL) cuxa posta en funcionamento se iniciou en 2007 so a supervisión e control da Comisión de Seguimento (CS) nomeada tamén en Consello de Goberno. Procedemento, pois, impecabelmente democrático que non contou coa oposición interna de ningún sector da comunidade universitaria. Entre as medidas do PNL dirixidas ao PDI, trece en total, as catro primeiras son as seguintes:

- a) Valoración do dominio oral e escrito do galego en calquera tipo de concurso a prazas de profesorado, dentro da tendencia a ofertar unha docencia en lingua galega en todas as titulacións que se equipare coa oferta en castelán.
- b) Inclusión nos programas de calidade da fixación de obxectivos, cuantificados e con prazos, de incorporación progresiva da docencia en galego, tanto en cada departamento como en cada titulación no seu conxunto.
- c) Estabelecemento dun mínimo de créditos troncais e obrigatorios, cando menos un terzo, para seren impartidos en idioma galego, tanto en cada departamento como en cada titulación no seu conxunto.
- d) Apoio instrumental ao profesorado que estea disposto a impartir a docencia en galego (PNL 46).

Nestas medidas está contemplado un horizonte prudente e realista para ampliar a docencia en galego. Por unha parte, márcase a tendencia á equiparación entre galego e castelán, sen fechar a posibilidade da presenza de novas linguas, sobre todo o inglés; por outra, fíxase un mínimo dun terzo da docencia en galego como obxectivo estratéxico⁵. Na procura de levar adiante estas medidas e con base especificamente na última das sinaladas anteriormente, a CS do PNL da UDC acordou diferentes iniciativas, xa postas en funcionamento ou en execución, tendentes a facilitaren a formación do profesorado e do alumnado: oferta de cursos presenciais de lingua galega á carta para calquera centro ou colectivo que así o solicitar, preparación dun curso de formación en liña para toda a comunidade universitaria, edición dun CD con todos os recursos e ferramentas dispoñíbeis en lingua galega, distribución dunha síntese gramatical do galego, publicación de vocabularios especializados sobre todo das titulacións máis necesitadas a este respecto, reiteración da dispoñibilidade do SNL para colaborar co profesorado na revisión ou tradución dos seus materiais docentes, apoio igualmente do SNL ao alumnado que o precisar etc.

Tamén acordou a CS dirixirse á Vicerreitoría de Profesorado para que estudase a posibilidade de ofertar algún tipo de redución horaria para aquel profesorado que se incorporase á docencia en galego por primeira vez e só como apoio inicial ao esforzo

⁵ Nestas mesmas xornadas o vicerreitor de Relacións Institucionais da UDV falaba da tendencia a un modelo lingüístico con un terzo en galego, outro terzo en español e outro en inglés na súa universidade, que contrasta xa co case 50% en éuscaro da UPV e cos dous terzos en catalán da UB.

requirido pola mudanza de lingua. Trataríase de facilitar o paso, non doado, á utilización dunha lingua diferente da que se viña usando anteriormente, para cuxa materialización o propio profesorado tiña demandado incentivos específicos. A partir da consideración de que o galego é a lingua propia da institución e de que a UDC está inserida no Espazo Europeo de Educación Superior (EEES), que fai do respecto pola diversidade cultural e lingüística un dos seus sinais de identidade, o uso do galego na docencia debe ser considerado como unha marca de calidade e como tal debe ser incentivado, como se incentivan outros índices de calidade. Se un 17,7% do PDI da UDC declara que se debe impartir toda a docencia en galego ou maioritariamente nesta lingua e o 59,9% en galego e castelán por igual, face a un 13,8% só ou maioritariamente en castelán (Álvarez Sousa 2005a: 257), e se un 42,3% do PDI se mostra disposto a impartir aulas en galego e a un 15,5% lle é indiferente facelo nunha ou noutra lingua, fronte a un 34,9% que non estaría disposto a dar aulas en galego (Álvarez Sousa 2005a: 261), fica claro que é preciso facermos algo para traducir á realidade tal vontade ou dispoñibilidade, moi lonxe dese 9% actual.

En resposta á solicitude da CS, a Vicerreitoría de Profesorado incluíu na normativa do POD para o curso 2008/09 a posibilidade de redución dun crédito de docencia (10 horas ao ano) durante dous anos (20 horas en total) para aquel profesorado que se incorpore á docencia en galego ou en inglés, redución que deberá ser expresamente solicitada e concedida *a posteriori*, unha vez xustificada documentalmente. É moito concederlle á lingua propia da institución o mesmo tratamento de favor que a unha lingua estranxeira após 500 anos de total marxinación na docencia universitaria? Pode entenderse esta como unha medida discriminatoria para os que imparten aulas en castelán? O tema préstase á fácil demagogia, mais vinte horas de redución de docencia en dous anos para que o profesorado se adapte á mudanza de lingua non parece nin exaxerado nin discriminatorio, pois parecidas reducións horarias recolle o POD para outras actividades que leva a cabo o PDI e que implican tempo e dedicación, como dirección de teses de doutoramento, participación en proxectos de investigación etc. Ou é que tamén se debería aplicar a mesma medida ao castelán, lingua que todos e todas temos o deber constitucional de coñecermos e que foi a lingua única do ensino básico, medio e universitario na Galiza durante séculos?

Similares argumentos se poderían dar para a puntuación pola Axencia para a Calidade do Sistema Universitario Galego (ACSUG), especificamente, da formación en galego ou da elaboración de materiais didácticos nesta lingua para a obtención dos complementos de excelencia curricular, entre outros moitos criterios, de termos en conta que as tres universidades do SUG declaran o compromiso de fomentar e normalizar a lingua galega, considerada un valor que cómpre protexer e, por tanto, tamén marca de

calidade na vida universitaria. O lamentábel, a meu ver, é que non se recolla expresamente a docencia nesa lingua como mérito, medida que acharía plena xustificación nese compromiso adquirido polas universidades e na necesidade de estas contribuíren á preservación do patrimonio cultural da sociedade a que se deben e á manutención da diversidade lingüística dentro do EEES. A isto debemos acrecentar a percepción xeral entre o PDI que investiga e publica en galego de que a utilización desta lingua resulta penalizada na avaliación dos tramos de investigación do profesorado para a obtención dos sexenios⁶.

En síntese, a UDC adquiriu claros compromisos no uso e a normalización do galego, tamén na docencia, e no cumprimento deles debe persistir e afondar, co convencemento de que está a levar a cabo a vontade democrática da comunidade universitaria expresada a través dos seus diferentes órganos de representación. De certo que co máximo consenso posíbel, con diálogo e con respecto por todas as persoas e colectivos, mais tamén sen se deixar levar por tendencias e inercias que convidan ao inmovilismo.

4. As diferenzas entre o ensino universitario e o non universitario na regulamentación do uso das linguas

A evidencia da desproporción entre o galego e o castelán na docencia da UDC fixo que no desenvolvemento destas xornadas as persoas que se opoñen á normalización da lingua galega derivasen as súas críticas e o seu argumentario cara aos modestos incentivos para o uso do galego (as 20 horas de redución na UDC e as puntuacións da ACSUG) e, sobre todo, cara ao Decreto 124/2007 que fixa un mínimo do 50% das materias en galego para o ensino non-universitario. Se realmente o seu obxectivo fose unha Galiza bilingüe (e non monolingüe en castelán), apoiarían os incentivos no SUG até chegar ao equilibrio entre as dúas linguas na docencia universitaria e traballarían para que todos os centros do ensino básico e medio chegasen ao 50% que marca a lei (e que se incumpre na maioría deles) e para que, en todo o caso, non se superase; aínda así, o galego ía ter moi difícil a equiparación real co castelán polo déficit histórico acumulado.

⁶ Sobre este aspecto véxase Nogueira López (2006: 77): «Debido aos criterios de avaliación que se aplican, a protección dos dereitos lingüísticos do profesorado e a normalización da lingua no ámbito da investigación resulta non só preterida senón claramente desincentivada». A respecto do uso do inglés como lingua internacional única para a investigación, véxase Moure (2006: 108): «Soster que o inglés é un requirimento imprescindible para a investigación soa, logo de reflexionar sobre estas realidades, tan infantil como dicir que o papel cuadrículado é imprescindible para a matemática ou que a música instrumental non se tería desenvolvido sen o Mp3».

É certo que hai un tratamento diferenciado da Administración canto aos usos lingüísticos no sistema universitario e nos niveis inferiores de ensino, derivado nomeadamente do recoñecemento do principio de autonomía universitaria. Porén, esta mesma autonomía debía ser a que comprometése máis responsabelmente as universidades galegas coa promoción da que declaran ser a súa lingua propia. E non, precisamente, servilles de amparo para manteren o galego nunha situación de total marxinalidade na docencia, como se non fosen conscientes do papel que desempeñan e das obrigas contraídas coa sociedade a que se deben. O Plan xeral de normalización da lingua galega (PXNLG) sinalaba como un dos puntos francos o seguinte: «Falta de conciencia no mundo educativo e universitario do seu efecto desgaleguizador» (p. 34). Con efecto, as universidades galegas hoxe, como antes fixera durante séculos a USC, están contribuíndo á desgaleguización da sociedade, en contra dos obxectivos que as tres proclaman nos seus estatutos e normativas internas.

A causa fundamental desta realidade, alén da inercia histórica que semella xustificar todo, vén tamén recollida no PXNLG: «A normalización lingüística nunca foi considerada un obxectivo prioritario ou estratéxico das universidades» (p. 85). Outros puntos fracos que se sinalan no mesmo plano son estes: que o ensino superior é un espazo «moi castelanizado e moi refractario á presenza normal da lingua galega», que a docencia en galego continúa a ser «moi inferior á docencia en castelán», que a investigación se realiza «principalmente en castelán ou en inglés», que existen áreas de coñecemento «cunha moi escasa implantación do galego (áreas tecnolóxicas ou científicas, por exemplo)», que faltan recursos humanos propios para a normalización, que non hai coordinación entre as políticas lingüísticas das tres universidades⁷, que a «formación universitaria dos futuros docentes nos distintos niveis de ensino non os capacita suficientemente para desenvolver o seu labor en galego e para seren axentes normalizadores» etc. (PXNLG 86). Tamén se sinalaban dous puntos fracos moi concretos: que as universidades de Vigo e da Coruña non tiñan aprobados aínda planos de normalización lingüística, que hoxe xa teñen, e que os servizos lingüísticos destas dúas universidades estaban nunha situación de precariedade «sobre todo a nivel de recursos humanos», situación que mellorou algo mais que fica moi lonxe duns mínimos exixíbeis, sobre todo se a compararmos coa das universidades vascas, catalás ou valencianas antes referidas. Como expuxo publicamente nas xornadas algún dos representantes destas universidades, para avanzar na normalización lingüística eses servizos constitúen pezas fundamentais.

⁷ Existe unha proposta de coordinación en Sanmartín Rei (2007) que por diversas razóns, entre elas se callar o pouco interese da Secretaría Xeral de Política Lingüística (SXPL) e certa desidia de todas as partes, aínda non se intentou seriamente levar á práctica.

Porén, existe no propio PXNLG un tratamento moi diferenciado para o ensino universitario e para o non universitario canto ás medidas aprobadas. En tanto para o primeiro se limitan tales medidas á creación dunha comisión estábel de coordinación entre a Xunta e as tres universidades (aínda non creada), ao incremento da bibliografía en galego coa edición ou tradución de obras a comezar polas áreas máis deficitarias, á publicación de vocabularios e dicionarios de especialidade, aos cursos de formación ou á implantación do voluntariado lingüístico (PXNLG 107), case todas elas timidamente iniciadas dunha ou doutra forma, para o ensino non universitario a batería de medidas aprobadas é moito máis ampla e diversificada (PXNLG 95-106). Entre elas resaltan, pola concreción e transcendencia, as que fixan ese mínimo do 50% en galego. Así, a partir dun complemento circunstancial diferente («Na educación primaria», «Na educación secundaria obrigatoria», «Nos bacharelatos», «Nos ciclos formativos») insírese nos catro casos o mesmo texto prescrito: «garantir que, como mínimo, o alumnado reciba o 50% da súa docencia en galego» (PXNLG 103-104).

Por que non se incluíu aquí tamén o ensino universitario? Supondo que fose a autonomía universitaria a que o impedise, nada empecería que, invocando esa mesma autonomía, as propias universidades galegas adoptasen medidas similares. Se a UPV alcanzou en tan pouco tempo case ese 50% en éuscaro, a pesar das dificultades que presenta a aprendizaxe desta lingua, aquí teoricamente debería ser moito máis sinxelo conseguírmolo. Mais, como dixemos, isto non é apoiado por aquelas persoas que se declaran defensoras dunha Galiza bilingüe. No entanto, centran as súas críticas no ensino primario e secundario e falan de imposición e atentado contra as liberdades individuais e contra os dereitos das crianzas e dos pais e nais. Detexámonos un pouco nesta cuestión.

Por unha parte, se quixermos chamarlles imposición, todas as leis, decretos e normativas diversas que promulgan os gobernos en exercicio das súas responsabilidades e competencias o son por igual. Mais estamos nun sistema democrático e nel os gobernos confórmanse de acordo coa vontade popular emanada das urnas após un proceso electoral en que os diferentes partidos realizan as súas ofertas programáticas. Pois resulta que neste caso todos os partidos que obtiveron representación en 2005 no Parlamento galego, en 2004 aprobaran por unanimidade o PXNLG que inclúe esa medida que literalmente propugna que se debe «garantir que, como mínimo, o alumnado reciba o 50% da súa docencia en galego». E nos seus respectivos programas electorais incluían como propostas o cumprimento do PXNLG. Onde está, pois, a imposición dunha minoría, o engano ou o quebranto da vontade popular? Engano sería precisamente non cumprir o aprobado e prometido. E téñase en conta que en 2004 gobernaba con maioría absoluta o Partido Popular e, por tanto, ocupaba a Dirección Xeral de Política Lingüística, impulsora e materializadora do PXNLG.

Por outra parte, non existe un dereito de opción lingüística de pais e nais derivado do dereito á educación do artigo 27 da Constitución española, como afirma Nogueira López con base na Sentenza do Tribunal Constitucional 214/1989 do 21 de decembro⁸:

O dereito á liberdade de elección no ámbito da educación non entra, por tanto, na materia lingüística. Esta formaríase parte do contido prestacional e organizativo da educación que é competencia dos poderes públicos [...]

E por iso os poderes públicos –o Estado e a Comunidade Autónoma– están facultados para determinar o emprego das dúas linguas que son cooficiais nunha Comunidade Autónoma como linguas de comunicación na ensinanza, de conformidade co repartimento competencial en materia de educación.

Queda claro que o TC non reconece dereitos de opción lingüística que poidan condicionar as libres opcións normativo-organizativas que poidan adoptar tanto o Estado como as comunidades autónomas no ámbito competencial que lles é propio a cada unha delas (Nogueira López 2008: 89-90).

Tampouco o alumnado ten dereito a escoller a lingua en que quere que se lle imparta a docencia, pois en caso contrario o funcionamento do sistema educativo mesmo se podería tornar inviable (pensemos no caso dos emigrantes, por exemplo), e ao mesmo tempo hai pais e nais que non atenden á lingua habitual dos seus fillos ou fillas e deciden escolarizalos en inglés, francés ou alemán sen contaren coa súa opinión. Ao que ten dereito o alumnado galego, de acordo co ordenamento legal vixente, é a que ao final do seu proceso formativo se lle garanta o dominio por igual de ambas as linguas oficiais da Comunidade, e para iso as autoridades educativas deberán tomar as medidas que consideraren convenientes. Afirmar a mesma autora a este respecto:

Neste contexto, os menores na relación educativa, do mesmo xeito que os funcionarios, están incardinados nunha relación de «suxeición especial coa Administración». No marco desta relación son os poderes públicos os que deben adoptar as medidas organizativas para dar cumprimento ao obxectivo de garantir un coñecemento e uso correcto de ambas as linguas (Nogueira López 2008: 91).

⁸ Esta sentenza establece: «non existiu lesión ningunha do dereito á educación garantido polo art. 27 CE, pola moi simple razón de que ese dereito non inclúe, como contido necesario, o de opción lingüística como o recorrente pretende» (en Nogueira López 2008: 89).

Polos mesmos motivos o profesorado tampouco pode invocar dereitos individuais para se negar ao uso do galego nas aulas:

O profesorado atópase tamén no marco dunha relación de suxeición especial coa Administración que configura os seus dereitos lingüísticos. Estes dereitos lingüísticos vense limitados polas determinacións que establece a Administración en canto á lingua de comunicación nas diversas materias curriculares. Na medida en que ese profesorado acreditou a súa capacitación lingüística no acceso á función pública docente, non pode alegar, no marco dunha relación de suxeición especial condicionada polos contidos formativos fixados pola Administración, a titularidade duns dereitos lingüísticos contrarios ao cumprimento deses contidos (Nogueira López 2008: 93).

En conclusión, non hai imposición do galego no ensino non-universitario nin privación de dereitos de ningún dos colectivos implicados. O que hai é unha regulamentación dos usos lingüísticos nas aulas do ensino primario e secundario realizada polas autoridades competentes en función da vontade maioritaria da sociedade expresada a través das canles democráticas establecidas. O mesmo se podería aplicar ao ensino universitario, aínda que aquí existe unha evidente falta de regulamentación do uso das linguas na docencia que prexudica a lingua máis débil, o galego neste caso. As linguas dos grandes estados non precisan leis nin protección especial, as minorizadas si.

5. Os horizontes da normalización na UDC

A UDC ten dúas linguas oficiais, galego e castelán, mais só o primeiro é declarado lingua propia da institución que debe ser promovida e normalizada. A pesar disto, presenta un punto fraco moi evidente: o da súa escasa utilización como lingua da docencia. Para o corrixir é preciso valorar o esforzo que ao profesorado lle supón mudar de lingua e por iso son necesarias axudas e incentivos que faciliten o paso. Porén, o profesorado e o alumnado tamén deben percibir que a UDC aposta decididamente polo galego como lingua da docencia, sen vacilacións nin complexos. Unha vez que democraticamente a institución aprobou o seu PNL, este debe ser levado á práctica con prudencia e con todo o consenso posíbel, mais tamén con firmeza, transmitindo seguranza na aplicación das medidas e sensación de seriedade en todo o relativo á normalización da lingua. A isto deberá contribuír igualmente unha política conxunta e coordinada neste sentido de todo o SUG e o apoio e impulso da Secretaría Xeral de Política Lingüística (SXPL).

A firme aposta por unha política lingüística eficaz e coherente a prol do galego ha de ir acompañada dunha mellora significativa na dotación do SNL, que terá de incrementar substancialmente o seu cadro de persoal e os seus medios materiais para poder organizarse en áreas de traballo (formación, dinamización, terminoloxía, administración...) que permitan optimizar os recursos e lograr resultados a curto e medio prazo. Neste momento o SNL da USC aínda é unha referencia válida, mais cómpre pormos a ollada noutros servizos de que tamén se falou nestas xornadas (caso das universidades do País Vasco, Barcelona e Valencia).

Cómpre igualmente realizar actividades que contribúan a desfacer preconceptos aínda operantes no ámbito universitario. A aprendizaxe e o uso do galego, única lingua presente na vida universitaria co seu porvir ameazado, non resulta incompatíbel con outras linguas, que teñen un espazo garantido no futuro da UDC. Tampouco o galego presenta ningunha anomalía que lle impida ser válido para o ensino da matemática, da física ou de calquera enxeñaría, como moi ben deixou patente o profesor Moreno Cabrera na súa palestra nestas xornadas e nos ensina nas súas obras⁹. Aliás, o emprego da lingua propia na docencia universitaria non resta afluencia de alumnado nin profesorado de fóra, como ben demostran os casos das universidades catalás ou vascas, a se converter polo contrario en máis un atractivo para a escolla desta universidade, pois permite o achegamento a unha nova cultura e o coñecemento doutra lingua romance que xerou unha rica literatura xa na época medieval e que abre as portas ao mundo de expresión en portugués, unha das linguas máis faladas¹⁰. Tal vinculación do galego co mundo lusófono debe ser aproveitada como máis un factor de prestixio e utilidade para o idioma propio.

Neste mesmo sentido, a proposta de sesquilingüismo (plurilingüismo pasivo ou receptivo) que realiza o profesor Moreno Cabrera (2006) tórnase especialmente proveitosa para nós, pois con moi pequeno esforzo as persoas galegas poden adquirir altas competencias nas variedades galega, portuguesa, brasileira e inclusive africana do mesmo sistema lingüístico galego-portugués, alén de ampliaren a súa competencia

⁹ Citaremos só unha, polo explícito do seu título: *La dignidad e igualdad de las lenguas* (Moreno Cabrera 2000), onde combate con grande sabedoría e eficacia todos os preconceptos acumulados sobre as linguas, especialmente as minorizadas.

¹⁰ Neste sentido partillo totalmente a opinión que o profesor Vidal Romaní expuxo nestas mesmas xornadas sobre o necesario achegamento do galego ao portugués, que non é outra cousa máis que a volta ás súas orixes, pois o portugués non deixa de ser o galego falado en Portugal, no Brasil e noutros territorios, debido a que naceu na Gallaecia histórica e a que o propio Portugal xurdiu dunha división do reino medieval da Galiza.

pasiva ás outras linguas romances de Europa¹¹. Se a isto acrecentarmos o coñecemento, embora só fose pasivo, do inglés, a situación lingüística da nosa comunidade podía tornarse envexábel: dominio activo do galego-portugués e do castelán e pasivo dos outros romances e do inglés. O modelo sesquilingüista é o que pode preservar a diversidade lingüística de Europa, incluídas as linguas minorizadas, e de facto xa se vén practicando nos países nórdicos (Suecia, Dinamarca e Noruega) ou mesmo en África¹². As universidades galegas podían adaptar ou aproveitar as vantaxes deste sistema, que permitiría tamén unha mellor integración do alumnado de intercambio e unha alta rendibilidade para este, en termos de coñecementos lingüísticos, da súa estadia nas nosas universidades.

A aposta en exclusiva polo inglés, ou o que é o mesmo, investir todo o esforzo, tamén económico, na aprendizaxe deste idioma, pode presentar algúns problemas. Por unha parte, supón rendermonos ao imperialismo lingüístico (Phillipson 1992), ligado sempre ao poder económico e militar dominante en cada momento, que máis tarde ou máis cedo acaba por mudar e que obrigará a termos de aprender outra lingua diferente (talvez o chinés?)¹³, e supón tamén renunciarmos ao enriquecemento cultural que nos achegan as linguas próximas: é lóxico ou razoábel, tanto en termos culturais como económicos, que un español, un francés, un italiano e un portugués, por exemplo, acudan ao inglés para se comunicaren entre si? Con canto menor esforzo o poderían facer nas súas respectivas linguas!... contribuíndo dese modo á manutención da

¹¹ Sería como unha primeira fase, logo ampliábel a todas as linguas romances, do ‘sesquilingüismo cooperativo xenético’ de que fala Moreno Cabrera (2006: 66-67): «Se trata de promover la intercomprensión entre todos los hablantes que usan lenguas que pertenecen a la misma familia lingüística. Es en ese ámbito donde el sesquilingüismo cooperativo tiene el terreno más abonado».

¹² Véxase Moreno Cabrera (2006: 77-78). Unha aproximación ao sesquilingüismo entre algunhas linguas romances de Europa pode verse en Schmidely, Alvar e Hernández (2001).

¹³ Iso parecía xa suxerir o catedrático da UDC que pronunciou a palestra inaugural do curso 2008/09, José María Castellano, que cunha visión totalmente economicista do papel das universidades, propugnaba un trilingüismo das dúas linguas oficiais e mais o inglés, con énfase neste último e nun discurso lido en castelán que ignoraba a lingua propia da institución mesmo en actos formais e rituais dese tipo, onde o galego parecía ter gañado a posición. Sorprende que nesa visión tan pragmática da universidade e das linguas non achase ningunha utilidade destacábel na vinculación do galego co mundo de expresión portuguesa, en especial co Brasil, unha potencia económica emerxente de 190 millóns de habitantes. Para un empresario e economista iso non era merecente nin dun breve comentario? Énos tan útil para os galegos o inglés e o chinés que mesmo debemos desatender a relación con eses 230 millóns de persoas no mundo que falan a nosa propia lingua? Tamén non acha no carácter identitario da lingua propia ningún valor económico digno de resaltar? Semella que inclusive para os empresarios de suceso as linguas teñen ideoloxía e que esta ás veces se sobrepón aos propios intereses económicos. Por outra parte, de coñecermos algo do mundo anglosaxón fáisenos difícil imaxinarmos os ingleses debruzados no estudo do chinés.

diversidade cultural e lingüística que caracteriza Europa e, en definitiva, á defensa da biodiversidade e da ecoloxía, pois tamén as linguas forman parte dela (Mühlhäusler 2003). Por outra parte, as dificultades que para as persoas falantes de linguas romances representa a aprendizaxe dunha lingua de orixe xermánica xeran frustración e desánimo, sobre todo cando se pretende adquirir unha boa competencia oral só posíbel con longas estadias en lugares onde é fala nativa, posibilidade ao alcance de poucas persoas. O fracaso do recente intento da Comunidade Valenciana por impartir a materia de Educación para a Cidadanía en inglés é un exemplo desas dificultades.

Con todo isto non queremos negar o valor do inglés como lingua para as relacións internacionais neste momento e mesmo como lingua da docencia universitaria; tampouco como lingua xa moi consolidada na investigación. Porén, esta indubidábel importancia do inglés na vida universitaria non debe contraponerse á defensa da diversidade lingüística nin debe servir como escusa para negar a presenza doutras linguas nas aulas, e moi especialmente no noso caso á necesidade e obriga primeira de usarmos e potenciarmos a nosa lingua propia, que a nós principalmente nos corresponde preservar como contributo á ecoloxía das linguas no mundo. Tampouco se debe invocar o inglés para inviabilizar ou explorar outras alternativas e posibilidades, como o sesquilingüismo ou mesmo as linguas artificiais como instrumentos contra o imperialismo lingüístico (Moure 2005) e a favor da preservación das linguas.

6. Conclusión

Hoxe por hoxe as dúas linguas da docencia na UDC son o galego e o castelán, cun gran desequilibrio entre ambas a favor da última. A introdución do inglés na docencia (non así na investigación) dunha forma significativa só será posíbel a medio e longo prazo, se así se decidir, pois a adecuada preparación para a facer posíbel vai depender dos niveis anteriores do ensino. Unha mellora na oferta lingüística da UDC debe pasar, cando menos nunha primeira fase, polo reequilibrio entre galego e castelán na docencia, ligando o primeiro á variante portuguesa, coa posibilidade xa existente de introducir unha terceira lingua na oferta de materias optativas que pode ser o inglés ou outra. O futuro do castelán está garantido polo absoluto dominio actual e porque todas as persoas o coñecen, alén dos grandes medios que posúe. É o galego o que precisa especial apoio para sobrevivir. A isto se comprometeu democraticamente a sociedade galega e tamén a UDC, e por tanto cómpre actuar en consecuencia. A opción dunha terceira lingua parece case decantada a favor do inglés, aínda que se debería contemplar unha opción sesquilingüista que, sen excluír este idioma, fose máis acorde co respecto e protección á diversidade lingüística que caracteriza o espazo europeo en que estamos inseridos.

Referencias bibliográficas

Álvarez Sousa, Antón (coord.) (2005a): *Análise sociolingüística da Universidade da Coruña* (A Coruña: Servizo de Normalización Lingüística/Servizo de Publicacións da UDC).

Álvarez Sousa, Antón (2005b): «O galego na Universidade da Coruña». En Servizo de Normalización Lingüística da UDC (ed.): *Lingua e Cidade. I Xornadas sobre Lingua e Usos*: 15-50 (A Coruña: Servizo de Normalización Lingüística/Servizo de Publicacións da UDC).

Moreno Cabrera, Juan Carlos (2000): *La dignidad e igualdad de las lenguas. Crítica de la discriminación lingüística* (Madrid: Alianza).

Moreno Cabrera, Juan Carlos (2006): *De Babel a Pentecostés. Manifiesto plurilingüista* (Barcelona: Horsori).

Moure, Teresa (2005): *Outro idioma é posible. Na procura dunha lingua para a humanidade* (Vigo: Galaxia).

Moure, Teresa (2006): «É o inglés imprescindible para a investigación? A necesidade de recoñecermos o plurilingüismo», en Servizo de Normalización Lingüística da UDC (ed.): *Lingua e Investigación. II Xornadas sobre Lingua e Usos*: 93-108 (A Coruña: Servizo de Normalización Lingüística/Servizo de Publicacións da UDC).

Mühlhäusler, Peter (2003): *Language of Environment. Environment of Language. A Course in Ecolinguistics* (Londres: Battlebridge Publications).

Nogueira López, Alba (2006): «Avaliación da actividade investigadora e dereitos lingüísticos», en Servizo de Normalización Lingüística da UDC (ed.): *Lingua e Investigación. II Xornadas sobre Lingua e Usos*: 65-77 (A Coruña: Servizo de Normalización Lingüística/Servizo de Publicacións da UDC).

Nogueira López, Alba (2008): «Dereito á educación. Garantía de competencia lingüística e contido dos dereitos lingüísticos». En Jorge Álvarez Yáguez e Santiago Lago Peñas (coords.): *A convivencia plural: dereitos e políticas de xustiza*, 85-99 (Santiago de Compostela: Escola Galega de Administración Pública).

Phillipson, Robert (1992): *Linguistic Imperialism* (Oxford: Oxford University Press).

PNL = *Plano de normalización lingüística da Universidade da Coruña*, 2007 (A Coruña: Servizo de Normalización Lingüística da Universidade da Coruña).

PXNLG = *Plan xeral de normalización da lingua galega*, 2005 (Santiago de Compostela: Xunta de Galicia).

Rei-Doval, Gabriel (2007): *A lingua galega na cidade no século XX. Unha aproximación sociolingüística* (Vigo: Xerais).

Rodríguez Neira, Modesto e María Sol López Martínez (1988): *O galego na universidade* (Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega).

Rodríguez Neira, Modesto (coord.) (1998): *O idioma na universidade de Santiago de Compostela (resultado dun inquérito realizado no curso 1995-96)* (Santiago de Compostela: Universidade).

Sanmartín Rei, Goretti (2007): «A lingua nos diferentes niveis educativos. O ensino universitario», en Méndez, Iván e Sánchez, Amelia (eds.): *Lingua e Idade. III Xornadas sobre Lingua e Usos*: 61-66 (A Coruña: Servizo de Normalización Lingüística/Servizo de Publicacións da UDC).

Schmidely, Jack (coord.), Manuel Alvar Ezquerro e Carmen Hernández González (2001): *De una a cuatro lenguas: del español al portugués, al italiano y al francés* (Madrid: Arco Libros).